

# AZ ERZA-MORDVIN -ČI KÉPZŐS ABSZTRAKT FŐNEVEK

MÉSZÁROS EDIT

1. Az elvont főnevek képzését a magyarban és a rokon nyelvekben legutóbb Mikola Tibor tekintette át egy előadásában (Mikola 1994). Ő elsősorban a magyar *-ság/-ség* képző eredete kapcsán vizsgálta, hogy milyen módokon fejeznek ki elvont fogalmakat rokon nyelveink. A különféle kifejezőmódok áttekintése Oskar Lazarnak az uráli nyelvek elvont főneveiről írt monográfiáján alapult (Lazar 1975). Ebben egy rövid fejezet a mordvin absztrakt főnevek képzését mutatja be (201–211).

A mordvin kiadású nyelvtanok az elvont főnevek képzésével részletesen nem foglalkoznak, csak a leggyakoribb képzési módot említik meg: a *-či* morfémával való szóalkotást. E nyelvtanok azonban a *-či* szóelem mibenlétét ellentmondásosan tárgyalják, hiszen teljesen ugyanazokban (vagy hasonló morfológiai típusú) szavakban ez az elem hol mint az **összetétel utótagja** (Koljadenkov–Zavodova 1962: 54, Evsev"ev 1963: 47, Narvatkin–Nazarov 1969: 48, Cygankin 1972: 25, Nazarov–Narvatkin–Ob"edkin 1972: 66–67, Cygankin 1983: 72, 148), hol mint **képző** (Serebrennikov 1967: 66, Cygankin 1972: 65, Cygankin 1980: 108, Cygankin 1983: 98), hol pedig mint „**félképző**” (Cygankin–Pristavkin 1977: 43) szerepel.

Cygankinnak a mordvin névszóképzésről szóló munkája mindössze egy bekezdést szentel a *-či* képzőnek (Cygankin 1981: 51). Képzőként említik általában a nyelvjárási leírások is (Cygankin 1961: 357, Ob"edkin 1963: 67, Davydov 1963: 165, Devaev 1963: 356, Bibin 1964: 133, Cygankin 1976: 99). Egyes tanulmányokban ismét előkerül a „félképző” elnevezés (Cygankin 1975: 14).

A *-či* morfémával bővebben Kelin foglalkozik a mordvin alárendelő összetett főnevekről szóló tanulmányában (Kelin 1967: 65–71). Itt többnyire ugyanazokban a példákban, amelyekben a fent említett források képzőnek, illetve „félképzőnek” veszik a *-či* elemet, a szerző az összetett szavak utótagjának tekinti.

2. Jelen tanulmány célja az erza-mordvin *-či* morfémával alkotott szavaknak a korábbinál részletesebb vizsgálata, a szóalkotási mód (szóképzés vagy -összetétel?) jellegének tisztázása. Ehhez előljáróban érdemes áttekinteni azokat a leggyakoribb kifejezőmódokat is, amelyek során elvont jelentésű főnevek keletkezhetnek a mordvinban.

A vizsgálat korpuszát nagy mennyiségű, szövegekből vett adat képezi. A Turku Egyetem MORMULA-adatbankjának az összes *či* elemet tartalmazó mondatát feldolgoztam. Ez két, Paasonen gyűjtéseit tartalmazó népköltési kötet (PMV, MV 3), egy mordvin kiadású mesekötet (UPTMN 3/2) és egy Šatko-folyóirat (Šatko 1978/1) anyagának teljes feldolgozását jelenti. Ezt egy közmondásokat tartalmazó népköltési gyűjtemény (UPTMN 4/1) és egy közmondásgyűjtemény (MPP) teljes anyagának, valamint a különböző iskolai tankönyvekben fellelhető közmondásoknak a vizsgálata egészítette ki. (Ahol a forrás ettől az adatbázistól eltér, ott külön jelölöm.)

Bár az általam gyűjtött szövegek erza nyelvűek voltak, megjegyzendő, hogy az elvont főnevek képzésére a moksa-mordvin ugyanolyan eszközöket használ, mint az erza. Ezek a következőkben foglalhatók össze:

### 2.1. Vannak elvont jelentésű főnévi alapszavak:

- 2.1.1. *ke'le* 'szélesség',
- 2.1.2. *kež* 'harag',
- 2.1.3. *leze* 'haszon, segítség',
- 2.1.4. *orma* 'betegség',
- 2.1.5. *pre'v* 'ész',
- 2.1.6. *pit'ne* 'ár, érték',
- 2.1.7. *seř* 'magasság; mélység',
- 2.1.8. *vij* 'erő'.

A képzetlen absztrakt főnevek nagy része főnévi és melléknévi jelentésben egyaránt szerepelhet:

- 2.1.9. *čopoda* 'sötét; sötétség',
- 2.1.10. *čumo* 'bűn; bűnös',
- 2.1.11. *ečke* 'vastag, kövér; vastagság, kövérség',
- 2.1.12. *jorok* 'ügyes, tehetséges; ügyesség',
- 2.1.13. *lambamo* 'édes; édesség, édes volta valaminek',
- 2.1.14. *maņej* 'derű; derűs',
- 2.1.15. *mazij* 'szép; szépség',
- 2.1.16. *paro* 'jó; jóság, jószág, érték, kincs, gazdagság',
- 2.1.17. *set'me* 'csend; csendes, nyugodt, békés, szelíd',
- 2.1.18. *valdo* 'fény; fényes, világos',
- 2.1.19. *vide* 'igaz, igazság; egyenes'.

A főnévi/melléknévi szófajú szavak nagy része *-či* képzővel is ellátható (vö. 4.4.1.–4.4.11.).

2.2. A mordvinba sok orosz eredetű absztrakt főnév került be. Ezek az oroszban valamilyen képzővel vannak ellátva, a mordvinban viszont nem kapnak képzőt:

- 2.2.1. *dovol'stvoja* 'elégedettség',
- 2.2.2. *otvetstvennošt'* 'felelősség',
- 2.2.3. *rabstva* 'rabság'.

Arra is szép számmal akad példa, hogy az orosz eredetű elvont főnév a mordvinban felveszi a *-či* absztraktfőnév-képzőt (l. 4.9.3.–4.9.5.).

2.3. A fenti két típust leszámítva a mordvin az elvont jelentésű főneveket valamilyen képző segítségével fejezi ki. A képzett absztrakt főnevek körében külön kategóriát alkotnak a *-mo/-ma* képzős deverbális főnevek. Mivel ezek igei alapszóból keletkeztek, jelentésük általában a cselekvés, történés, létezés stb. megnevezése, folyamata (nomen actionis), ritkábban eredménye (nomen acti):

- 2.3.1. *eřamo* 'élet' (*eřams* 'él'),
- 2.3.2. *ižhāmo* 'győzelem' (*ižhāms* 'győz'),
- 2.3.3. *jakamo* 'járás' (*jakams* 'jár'),
- 2.3.4. *jomamo* 'elveszés, pusztulás' (*jomams* 'elveszik, elpusztul'),
- 2.3.5. *korodoma* 'bekerítés, védelem; féltékenység' (*korodoms* körülvesz, bekerít, megvéd, megóv, megőriz'),
- 2.3.6. *kuloma* 'halál' (*kuloms* 'meghal'),
- 2.3.7. *moramo* 'éneklés' (*morams* 'énekel'),
- 2.3.8. *ojmšema* 'pihenés' (*ojmšems* 'pihen'),
- 2.3.9. *peřema* 'félelem' (*peřems* 'fél'),
- 2.3.10. *sodamo* 'tudás' (*sodams* 'tud, ismer'),
- 2.3.11. *udoma* 'alvás; álom' (*udoms* 'alszik'),
- 2.3.12. *vanstoma* 'védés, óvás, védelem' (*vanstoms* 'megvéd, megőriz'),
- 2.3.13. *večkema* 'szeretet, szerelem' (*večkems* 'szeret').

Néhányuk felveheti a *-či* képzőt, ekkor árnyalatnyi jelentéskülönbség is keletkezhet a kétféle derivátum között (vö. 4.8.2.–4.8.8.).

2.4. A *-ks* képzővel szintén alkothatunk igéből képzett absztrakt főneveket. Ez gyakori nomen acti-képző a mordvinban:

- 2.4.1. *keňarks* 'öröm' (*keňardoms* 'örül'),
- 2.4.2. *mizelks* 'mosoly' (*mizeldems* 'mosolyog'),
- 2.4.3. *řisks* 'bánat, szomorúság' (*řiznems* 'bánkódik, szomorkodik'),
- 2.4.4. *seřetks* 'betegség, fájdalom' (*seředems* 'betegeskedik, fáj'),

2.4.5. *ušotks* ‘kezdet’ (*ušodoms* ‘kezd’).

2.4.6. *višks* ‘szégyen’ (*vižd’ems* ‘szégyenkezik’).

2.5. Hasonló a funkciója a gyakori és produktív *-vks* deverbális főnévképzőnek is:

2.5.1. *altavks* ‘ígéret’ (*altams* ‘ígér’),

2.5.2. *il’ved’evks* ‘hiba, tévedés’ (*il’ved’ems* ‘hibázik’),

2.5.3. *ižňavks* ‘győzelem’ (*ižňams* ‘győz’),

2.5.4. *jomavks* ‘veszteség’ (*jomams* ‘elveszik, elpusztul’),

2.5.5. *kolavks* ‘romlás’ (*kolams* ‘elront’),

2.5.6. *meřevks* ‘kifejezés’ (*meřems* ‘mond’).

2.6. A ritkábban használatos *-vt* nomen acti-képzővel szintén keletkezhetnek absztrakt jelentésű főnevek:

2.6.1. *keřavt* ‘vágás, vágat’ (*keřams* ‘vág’).

2.7. A deverbális és denominális főnévképzőként igen gyakori és produktív *-ks* ritkábban határozószóból is képezhet elvont főnevet:

2.7.1. *vasolks* ‘távolság, messzeség’ (*vasol-* ‘távol-’: *vasolo* ‘távol’, *vasolov* ‘távolra’, *vasoldo* ‘távolról’).

Ennek *-či*-vel továbbképzett alakja is szerepelt a vizsgált anyagban (vö. 4.8.1.). A két derivátum között árnyalatnyi jelentéskülönbség figyelhető meg.

2.8. Az *-lks* képző melléknévi alapszóhoz való kapcsolódása elvont főnevet eredményezett a következő példában:

2.8.1. *kuvalks* ‘hosszúság’ (*kuvaka* ‘hosszú’).

2.9. A melléknemekhez járuló *-lma/-lmo* képzővel több elvont főnév alkotható. Ma már ez a képző nem tekinthető igazán produktívnak:

2.9.1. *ečkelma* ‘vastagság, kövérség’ (*ečke* ‘vastag, kövér’),

2.9.2. *kuvalmo* ‘hosszúság’ (*kuvaka* ‘hosszú’),

2.9.3. *mazilma* ‘szépség’ (*mazij* ‘szép’),

2.9.4. *pokšolma* ‘méret’ (*pokš* ‘nagy’),

2.9.5. *stalmo* ‘súly, teher, nehézség’ (*staka* ‘nehéz’),

2.9.6. *tustolma* ‘sűrűség’ (*tusto* ‘sűrű’).

A mai mordvinban a *-lma/-lmo* helyett egyes szavakban a *-či* képzőt találjuk (pl. 4.4.3., 4.4.7.).

**2.10.** A névszói és határozószói alapszóból keletkezett elvont jelentésű főnevek nagy része *-či* képzővel van ellátva. Ez a legproduktívabb absztraktfőnév-képző. Önálló szóból, az erza *či* (moxsa megfelelője: *ši*) ‘nap (mint égitest és mint időegység)’ jelentésű főnévből keletkezett. Ez adott lehetőséget arra, hogy egyes szerzők a vele alkotott főneveket összetett szavaknak tekintsék. A továbbiakban a *či* morféma különböző előfordulásait próbálom bemutatni.

**3.** A *či* önállóan és morfémaak kapcsolatában egyaránt gyakran fordul elő.

**3.1.** A konkrét jelentésű ‘nap (égitest)’ szóból fejlődött az elvont ‘nap (időegység)’ jelentés. Önálló lexémaként mindkét ‘nap’ jelentésben szerepel a *či* például a következő közmondásokban:

- 3.1.1. Lomańés a *či* – veše t’enze a ežd’evit’. ‘Az ember nem *nap*, mindenkit nem melegíthet.’
- 3.1.2. Čis a uči nužaksoń śt’amo. ‘A *nap* nem várja meg, hogy a lusta felkeljen.’
- 3.1.3. Kizeń čis – t’el’eń ned’at t’ejsi. ‘A nyári *nap* a téli hetet készíti.’
- 3.1.4. Tundoś šupav l’embe čise, šokśés – lamo kšise. ‘A tavasz gazdag meleg *napban*, az ősz sok kenyérben.’
- 3.1.5. Erva čis veńt’ mel’ga mol’i. ‘A *nap* az éjszaka után következik.’
- 3.1.6. Lomańés a pango, ve čis a kasi. ‘Az ember nem gomba, egy *nap alatt* nem nő meg.’
- 3.1.7. Jutaž čit’he žardojak a vel’avtit’. ‘Az elmúlt *napok* sohasem térnek vissza.’

**3.2.** Összetett szavak előtagjaként a *či* elsődleges (‘nap mint égitest’) jelentésében szerepel:

- 3.2.1. čivaldo ‘napfény’,
- 3.2.2. čil’šema ‘napkelte’,
- 3.2.3. čivalgoma ‘napnyugta’,
- 3.2.4. čipaz ‘napisten’,
- 3.2.5. činžaramo ‘napraforgó’.

**3.3.** A *či* morfémat tartalmazó lexémák csoportjainak elkülönítésében igazán az jelent nehézséget, amikor a *či* záróelemként szerepel. Ekkor a *či* lehet az összetétel utótagja vagy képzőmorféma. Mint ahogy fentebb utaltam rá, ennek megállapításában a szakirodalomban nagy a káosz.

Én a záróelemként szereplő *či*-t akkor tekintetem az összetétel utótagjának, ha megőrizte önálló lexéma-jelentését, vagyis a ‘nap’ jelentést. Érdekes, hogy míg az előtagként szereplő *či* mindig a konkrét ‘nap (égitest)’ jelentésben szerepel, utótagként a másodlagos ‘nap (mint idő)’ jelentésben fordul elő:

- 3.3.1. *čačomači* 'születésnap',
- 3.3.2. *ineči* 'húsvét (tkp. nagynap)',
- 3.3.3. *keňarksči* 'ünnep (tkp. örömnep)',
- 3.3.4. *ned'lači* 'vasárnap (tkp. hétnap)',
- 3.3.5. *pokšči* 'ünnep (tkp. nagynap)',
- 3.3.6. *pražďnikči* 'ünnepnap',
- 3.3.7. *št'akoči* 'hétköznap',
- 3.3.8. *trudoči* 'munkanap',
- 3.3.9. *t'ėči* 'ma (tkp. eznep)'.

Ha a *či* morfémat tartalmazó szó nem 'nap'-ot, hanem világosan valamilyen elvont fogalmat jelöl, akkor a *či* képzőnek tekinthető. Ez a képző jelentésében általában megfelel a magyar *-ság/-ség*-nek. A vizsgált anyagban csak két olyan példát találtam, amely mindkét csoportba besorolható:

- 3.3.10. *tonači* 'túlvilág (tkp. túlsónap? vagy tulsó volta valaminek?)' (*tona* 'amaz, túlsó'),
- 3.3.11. *jutkoči* 'szabadidő; anyagi helyzet (tkp. szabadnap? vagy szabad volta valaminek?)' (*jutko* 'köz').

3.4. A fenti alárendelő összetételeken (3.2.1.–3.3.9.) kívül a *či* mellérendelő összetételben is szerepelt:

- 3.4.1. *kudot-čit* 'birtok, ház a hozzátartozó épületekkel'.

3.5. Azt, hogy a *-či* mint absztraktfőnév-képző a 'nap' jelentésű szóból keletkezett, talán megvilágítják a következő mondatok:

- 3.5.1. *Kuloma činze Kemal' sodiže, / Jomamo činze Kemal' sodiže.* (UPTMN 1: 230) 'Halála napját Kemálj tudta, pusztulása napját (vagy: elveszését) Kemálj megmondta.'
- 3.5.2. *Lomaňes sirečise – tago ejkakšon čise.* 'Az ember öregkorban ismét gyermekkorban (szó szerint: gyermeknapban) van.'
- 3.5.3. *Kodamo moľema kiš, išt'amo eramočiš.* 'Amilyen a menés útja, olyan az élet (tkp. az élet napja).'
- 3.5.4. *Vejse t'ev t'ejat – paroči nejat.* 'Együtt dolgozol. kincset (tkp. jó napot) látsz.'
- 3.5.5. *Parš'te sokat – šupavčis tokat.* 'Jól szántasz. gazdagságba (tkp. gazdag napba) érsz.'

3.5.6. Ul'i *šumbrači* – ul'i kši. 'Van egészség (tkp. *egészséges nap*), van kenyér.'

3.5.7. Kije *maziči* a sodi, šeieńćécat a eřavit'. 'Aki szépséget (tkp. *szép napot*) nem ismer, annak nem kellene virágok.'

4. A továbbiakban rátérek a *-či* absztraktfőnév-képzővel alkotott szavak részletesebb vizsgálatára.

4.1. A *-či* képző leggyakrabban melléknévi tövekhez kapcsolódik:

4.1.1. *anokči* 'készültség' (*anok* 'kész'),

4.1.2. *azaršči* 'veszetség, dühöngés, tombolás' (*azarš* 'veszett'),

4.1.3. *beřańči* 'rosszaság, rossz volta valaminek' (*beřań* 'rossz'),

4.1.4. *ćolakči* 'butaság' (*ćolak* 'alkalmatlan, buta'),

4.1.5. *domkači* 'mélység' (*domka* 'mély'),

4.1.6. *kaštanči* 'büszkeség' (*kaštan* 'büszke'),

4.1.7. *kemeči* 'erősség, erős volta valaminek, keménység, szilárdság' (*keme* 'erős, kemény, szilárd'),

4.1.8. *lavšoči* 'gyengeség' (*lavšo* 'gyenge'),

4.1.9. *noškači* 'tompaság, tompultság' (*noška* 'tompá'),

4.1.10. *nusmańači* 'szomorúság' (*nusmańa* 'szomorú'),

4.1.11. *sireči* 'öregség, öregkor' (*sire* 'öreg'),

4.1.12. *sokorči* 'vakság' (*sokor* 'vak'),

4.1.13. *stakači* 'nehézség' (*staka* 'nehéz'),

4.1.14. *šupavči* 'gazdagság' (*šupav* 'gazdag'),

4.1.15. *šoźdači* 'könnyebbség, könnyű volta valaminek' (*šoźda* 'könnyű'),

4.1.16. *šumbrači* 'egészség' (*šumbra* 'egészséges'),

4.1.17. *vačoči* 'éhség' (*vačo* 'éhes'),

4.1.18. *vad'rači* 'jóság' (*vad'ra* 'jó'),

4.1.19. *vańksči* 'tisztaság' (*vańks* 'tisztá'),

4.1.20. *viškači* 'kicsiség, kicsi/kicsiny volta valaminek' (*viška* 'kis, kicsi').

Tagadó melléknév is szerepelhet *-či* képzővel:

4.1.21. *avanksči* 'tisztátalanság' (vö. 4.1.19.).

4.2. A *-či* gyakran járul *-ks-, -j-, -ej* és *-v-, -ov-, -ev* képzős melléknevekhez is:

4.2.1. *azarksči* 'borzalom, szürnyűség' (*azarks* 'borzalmas, szörnű'),

4.2.2. *nuzaksči* 'lustaság' (*nuzaks* 'lusta'),

4.2.3. *kezejči* 'gonoszság, harag' (*kezej* 'haragos, mérges, gonosz', vö. 2.1.2.),

4.2.4. *pit'nejči* 'drágaság, érték, kincs' (*pit'nej* 'drága, értékes', vö. 2.1.6.),

- 4.2.5. *převejšči* 'okosság' (*převej* 'okos', vö. 2.1.5.),  
 4.2.6. *gajťevči* 'hangosság, hangzatosság, zengzetesség' (*gajťev* 'hangos, zengzetes'),  
 4.2.7. *jožovči* 'ravaszság, ügyesség, képesség, készség, tehetség' (*jožov* 'ravasz, ügyes'),  
 4.2.8. *l'ezevči* 'hasznosság' (*l'ezev* 'hasznos', vö. 2.1.3.),  
 4.2.9. *salovči* 'sósság' (*salov* 'sós'),  
 4.2.10. *vijevči* 'erősség' (*vijev* 'erős', vö. 2.1.8.).

A *-či -ň* képzős melléknévhez járult az alábbi példában:

- 4.2.11. *koňšt'itucijaňči* 'alkotmányosság' (*koňšt'itucijaň* 'alkotmány-, alkotmányos').

Fosztóképzős melléknevek is alapul szolgálhatnak absztrakt főneveknek:

- 4.2.12. *jarmaktomoči* 'pénztelenség' (*jarmaktomo* 'pénztelen'),  
 4.2.13. *ved'ťemeči* 'víztelenség' (*ved'ťeme* 'víztelen'),  
 4.2.14. *vijťemeči* 'erőtlenség' (*vijťeme* 'erőtlen').

4.3. E képző produktivitását mutatja, hogy orosz eredetű melléknevekből is képezhet absztrakt főnevet:

- 4.3.1. *bednojči* 'szegénység' (*bednoj* 'szegény'),  
 4.3.2. *bojkači* 'élénkség, függeség' (*bojka* 'élénk, függe'),  
 4.3.3. *čestnojči* 'becsületesség' (*čestnoj* 'becsületes'),  
 4.3.4. *d'ošovači* 'olcsóság' (*d'ošova* 'olcsó'),  
 4.3.5. *ħrabrojči* 'bátorság' (*ħrabroj* 'bátor'),  
 4.3.6. *smelči* 'bátorság' (*smel* 'bátor'),  
 4.3.7. *spraved'livojči* 'igazságosság' (*spraved'livoj* 'igazságos'),  
 4.3.8. *svjatojči* 'szentség' (*svjatoj* 'szent'),  
 4.3.9. *tupojči* 'tompaság' (*tupoj* 'tompa'),  
 4.3.10. *ťesnači* 'szűk volta valaminek' (*ťesna* 'szűk'),  
 4.3.11. *upřamči* 'makacsság, konokság' (*upřam* 'makacs, konok'),  
 4.3.12. *vešolači* 'vidámság' (*vešola* 'vidám'),  
 4.3.13. *žadnojči* 'mohóság' (*žadnoj* 'mohó').

4.4. Külön csoportba sorolhatók azok az elvont jelentésű főnevek, amelyeknek alapszava a fent említett főnévi/melléknévi szófajba tartozik (2.1.9.–2.1.19.):

- 4.4.1. *čopodači* 'sötétség' (2.1.9.),  
 4.4.2. *čumoči* 'bűn, bűnösség' (2.1.10.),  
 4.4.3. *ečkeči* 'vastagság, kövérség' (2.1.11.),



- 4.4.4. *jorokči* 'ügyesség, képesség, készség, tehetség' (2.1.12.),
- 4.4.5. *lambamoči* 'édesség, édes volta valaminek' (2.1.13.),
- 4.4.6. *maņejči* 'derű' (2.1.14.),
- 4.4.7. *maziči, mazijči* 'szépség' (2.1.15.),
- 4.4.8. *paroči* 'jószág, jószág, érték, kincs, gazdagság' (2.1.16.),
- 4.4.9. *seľmeči* 'csend, nyugalom, szelídség' (2.1.17.),
- 4.4.10. *valdoči* 'világosság' (2.1.18.),
- 4.4.11. *viďeči* 'becsület, becsületesség, egyenesség, igazság, igazságosság' (2.1.19.).

Tagadó alak is felvehet *-či* képzőt:

- 4.4.12. *amazijči* 'rút, rútság, csúnya, csúnyság' (vö. 4.4.7.).

4.5. Ilyen főnévi/melléknévi szófajú alapszó orosz eredetű is lehet:

- 4.5.1. *tošnači* 'bánat, szomorúság' (*tošna* 'bánat, szomorúság; bánatos, szomorú').

4.6. A tisztán főnévi alapszóból való képzés ritkább:

- 4.6.1. *ejkakšči* 'gyermekkor, gyermek volta valakinek' (*ejkakš* 'gyermek'),
- 4.6.2. *kožači* 'gazdagság' (*koža* 'gazdag (ember)'),
- 4.6.3. *odžorači* 'legény volta valakinek' (*od čora* 'legény, fiatalember'),
- 4.6.4. *ojači* 'barátság' (*oja* 'barát'),
- 4.6.5. *vedunči* 'boszorkányság, varázslat' (*vedun* 'boszorkány').

4.7. A főnévi *tő* után a *-či* képző előtt gyakran megjelenik egy inetimologikus *ks* elem. A *ks* valószínűleg a translativus-ragból származik. Ez a típus a mordvin absztrakt főnevek körében elég frekvenciát:

- 4.7.1. *avaksči* 'anyaság' (*ava* 'anya'),
- 4.7.2. *iňazorksči* 'cárság, cári rang' (*iňazor* 'cár'),
- 4.7.3. *jalgaksči* 'barátság' (*jalga* 'barát, társ'),
- 4.7.4. *ojaksči* 'barátság' (*oja* 'barát', vö. 4.6.4.),
- 4.7.5. *pazoksči* 'istenség' (*paz* 'isten'),
- 4.7.6. *tejt'ěrksči* 'lányság' (*tejt'ěr* 'lány'),
- 4.7.7. *urěksči* 'rabság; házasság (= „férjzettség")' (*urě* 'rab').

Ugyanez az inetimologikus elem melléknévi és számnévi tövek után is szerepelhet:

- 4.7.8. *otksči* 'fiatalság' (*od* 'új, fiatal'),
- 4.7.9. *vejkeksči* 'egység, homogenitás' (*vejke* 'egy'),
- 4.7.10. *lamoksči* 'sokaság, tömeg' (*lamo* 'sok').

Többes jellel elátott számnévi alapszóból keletkezett a következő *ks* + *-či* képzős főnév:

4.7.11. *vejketksči* ‘egyenlőség, egyezés’ (*vejket* ‘egyek, egyenlőek, egyformák’, vö. 4.7.9.).

4.8. Képzős főnevekhez is járulhat a *-či* képző:

4.8.1. *vasolksči* ‘távolság, táv, távoliség’ (2.7.1.).

Ebben a típusban a *-či* leggyakrabban *-mo/-ma* képzős deverbális főnévből alkot absztrakt főnevet. A deverbális főnév már maga is elvont jelentésű, ezért a *-či* képző legfeljebb árnyalatnyi jelentésmódosulást idéz elő:

4.8.2. *éramoči* ‘élet, vagyon, életmód, valóság’ (2.3.1.),

4.8.3. *izňamoči* ‘győzelem’ (2.3.2.),

4.8.4. *jomamoči* ‘elveszés, pusztulás’ (2.3.4.),

4.8.5. *peľemači* ‘félelem’ (2.3.9.),

4.8.6. *sodamoči* ‘tudás (mint képesség)’ (2.3.10.),

4.8.7. *vanstomači* ‘óvatosság, elővigyázatosság, takarékoság’ (2.3.12.),

4.8.8. *večkemači* ‘szeretet, szerelem’ (2.3.13.).

Az ilyen főnevek tagadó alakja is szerepelhet *-či* képzővel:

4.8.9. *apel'emači* ‘bátorság’ (vö. 4.8.5.).

4.9. Orosz eredetű főnév is lehet az ilyen képzések alapja:

4.9.1. *durakči* ‘hülyeség’ (*durak* ‘hülye (ember)'),

4.9.2. *gerojči* ‘hősiesség’ (*geroj* ‘hős (ember)'),

4.9.3. *nužaci* ‘szegénység, nincstelenség, szükség’ (*nuža* ‘szegénység, nincstelenség, szükség’),

4.9.4. *ol'ači* ‘szabadság’ (*ol'a* ‘szabadság’),

4.9.5. *uradči* ‘rend’ (*urad* ‘rend’).

4.10. Ritkábban melléknévi igenevek is továbbképezhetők. Folyamatos szenvedő melléknévi igenéből lett absztrakt főnév az alábbi példákban:

4.10.1. *eraviksči* ‘szükségesség, fontosság’ (*eraviks* ‘kellő, szükséges, fontos’),

4.10.2. *malaviksči* ‘közelség’ (*malaviks* ‘közeli’),

4.10.3. *ul'iksči* ‘lehetőség’ (*ul'iks* ‘lehető’).

Folyamatos cselekvő melléknévi igenéből való képzésre csak egy példa akadt:

4.10.4. *ul'iči* ‘bőség, jólét’ (*ul'i* ‘levő’).

4.11. Határozószó (módosítószó) is lehet *-či* képzővel ellátva:

4.11.1. *alkuksči* 'igazság, valóság' (*alkuks* 'tényleg, valóban'),

4.11.2. *araszči* 'nincstelenség, szükség, szegénység, hiányosság' (*aras* 'nem; nincs').

4.12. Orosz eredetű határozószó az alapszó az alábbi főnévben:

4.12.1. *udalavči* 'távolodás' (*udalav* 'távolra').

4.13. Vannak olyan *-či* képzős derivátumok, amelyek melléknévi és határozószói szófajban egyaránt fellépő tövekből keletkeztek:

4.13.1. *salavači* 'titok, titkosság' (*salava* 'titkos; titokban'),

4.13.2. *talajči* 'késői volta valaminek' (*talaj* 'késő, késői; későn, régen').

4.14. Igető csak egyetlen esetben szolgált az effajta képzések alapjául, ekkor is archaikus, a mai nyelvben nem használatos igeről van szó:

4.14.1. *čartči* 'figyelmesség, gondosság' (*čartams* 'értesít, tudomására hoz, hírül ad, közöl').

5. Összefoglalásul a következőket állatpíthatjuk meg:

5.1. A mordvinban elvont jelentésű főneveket – más kifejezésmódok mellett – a *-či* képzővel alkothatunk.

5.2. Ez a képző a 'nap' jelentésű szóból keletkezett.

5.3. A *-či* képzővel való szóalkotás a mordvinban igen produktív. Ezt mutatja az is, hogy a *-či* sok orosz eredetű szóhoz hozzájárul.

5.4. Szinte bármelyik szófajba tartozó főnév lehet e képzés alapszava.

5.5. A mordvinban képzetlen főnevek is lehetnek absztrakt jelentésűek.

5.6. Absztrakt főnevek képzésére más képzők is szolgálnak. Ilyen a *-mo/-ma*, a *-ks*, a *-vks* és a *-vt* deverbális, valamint a *-ks*, az *-lks* és a *-lma/-lmo* denominális főnévképzők.

5.7. A *či* morféma szóösszetételekben is szerepelhet. Ilyenkor általában megőrzi eredeti, 'nap' jelentését.

## IRODALOM

Bibin, M. T. 1964: Govory naskaftymskoj mordvy, *Učenyje zapiski* 43, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo, 19–159.

- Cygankin, Dmitrij V. 1961: Šugorovskij dialekt ěrzza-mordovskogo jazyka, in *Očerki mordovskih dialektov 1*, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo, 294–395.
- Cygankin, Dmitrij V. szerk. 1972: *Leksikologija sovremennyh mordovskih jazykov*, Saransk, Mordovskij gosudarstvennyj pedagogičeskij insitut.
- Cygankin, Dmitrij V. 1975: Istoričeskie izmenenija v morfemnoj strukture mordovskogo slova, *Voprosy jazykoznanija 2/1*, Saransk, Mordovskij gosudarstvennyj universitet, 3–23.
- Cygankin, Dmitrij V. 1976: Suffiksál'noe slovoobrazovanie imen suščestvitel'nyh v dialektah ěrzzjanskogo jazyka, *Fenno-ugristica 3*, 86–106.
- Cygankin, Dmitrij V. szerk. 1980: *Grammatika mordovskih jazykov. Fonetika, grafika, orfografija, morfologija*, Saransk, Mordovskij gosudarstvennyj universitet.
- Cygankin, Dmitrij V. 1981: *Slovoobrazovanie v mordovskih jazykah*, Saransk, Mordovskij gosudarstvennyj universitet.
- Cygankin, Dmitrij V. szerk. 1983: *Leksikologija sovremennyh mordovskih jazykov*, Saransk, Mordovskij gosudarstvennyj universitet.
- Cygankin, Dmitrij V. – Pristavkin N. K. 1977: *Ěrzzań kel'. Grammatika dy stilistika*, Saransk, Mordovskoj knižnoj izdatel'stvas'.
- Davydov, N. M. 1963: Bol'še-ignatovskij dialekt ěrzza-mordovskogo jazyka, in *Očerki mordovskih dialektov 2*, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo, 118–233.
- Devaev, S. Z. 1963: Sredne-vadskij dialekt mokša-mordovskogo jazyka, in *Očerki mordovskih dialektov 2*, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo, 261–432.
- Evsev"ev, Makar E. 1963: *Osnovy mordovskoj grammatiki*, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo.
- ĚRV = *Ěrzzań-ruzoń valks*, Moskva, Russkij Jazyk, Digora, 1993.
- Kelin, Mihail A. 1967: Složnye suščestvitel'nye počinitel'nogo tipa v mordovskih jazykah, *Voprosy mordovskogo jazykoznanija*, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo, 39–72.
- Koljadencov, M. N. – Zavodova, R. A. szerk. 1962: *Grammatika mordovskih (mokšan-skogo i ěrzzjanskogo) jazykov 1: Fonetika i morfologija*, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo.
- Lazar, Oskar 1975: *The Formation of Abstract Nouns in the Uralic Languages*, Uppsala, Almqvist Wiksell International.
- Mikola Tibor 1994: *Absztrakt főnevek képzése a magyarban és a rokon nyelvekben*, kézirat, 1–7, Szeged.
- MPP = Samorodov, K. T. 1968: *Mordovskie poslovice i prislov'ja*, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo.
- MV 3 = Paasonen, Heikki – Ravila, Paavo 1941: *Mordwinische Volksdichtung 3 = Mémoires de la Société Finno-Ougrienne 84*, Helsinki.

- Narvatkin, Nikolaj S. – Nazarov, Mihail A. 1969: *Ėrzjaň kel'ėň grammatika. Vasence pel'ks. Fonetika dy morfologija*, Saransk, Mordovskoj knižnoj izdatel'stvas'.
- Nazarov, Mihail A. – Narvatkin, Nikolaj S. – Ob"edkin, V. D. 1972: *Ėrzjaň kel'ėň grammatika. Vasence pel'ks. Leksika, fonetika dy morfologija*, Saransk, Mordovskoj knižnoj izdatel'stvas'.
- Ob"edkin, V. D. 1963: Govor sela Davydovo byvšego Kočkurovskogo rajona Mordovskoj ASSR, in *Očerki mordovskih dialektov* 2, Saransk, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo, 37–98.
- PMV = Paasonen, Heikki 1894: *Proben der mordwinischen Volkslitteratur = Journal de la Société Finno-Ougrienne* 12, Helsinki.
- Serebrennikov, Boris A. 1967: *Istoričeskaja morfologija mordovskih jazykov*, Moskva, Nauka.
- Sjatko* 1978/1. Saransk.
- UPTMN 1 = *Ustno-poėtičeskoe tvorčestvo mordovskogo naroda 1: Ėpičeskie i liro-ėpičeskie pesni*, Saransk 1963, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo.
- UPTMN 3/2 = *Ustno-poėtičeskoe tvorčestvo mordovskogo naroda 3/2: Ėrzjanskije skazki*, Saransk 1967, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo.
- UPTMN 4/2 = *Ustno-poėtičeskoe tvorčestvo mordovskogo naroda 4/2: Poslovicy, prislov'ja i pogovorki*. Saransk 1967, Mordovskoe knižnoe izdatel'stvo.

## DIE ABSTRAKTEN SUBSTANTIVE DES ERZAMORDWINISCHEN MIT DEM BILDUNGSSUFFIX *-čĭ*

EDIT MÉSZÁROS

Das Ziel der vorliegenden Arbeit ist eine – im Vergleich zu früheren Abhandlungen – mehr detaillierte Untersuchung der mit dem Morphem *-čĭ* gebildeten erzamordwinischen Wörter sowie die Klärung der Art der Wortbildung (Wortbildung oder Zusammensetzung?). Dabei habe ich auch die häufigsten Ausdrucksweisen überblickt, bei denen im Mordwinischen Substantive mit abstrakter Bedeutung entstehen können. Das Korpus der Untersuchung bildeten zahlreiche Daten aus verschiedenen Texten.

Im Mordwinischen können abstrakte Substantive – neben anderen Ausdrucksmöglichkeiten – mit dem Suffix *-čĭ* gebildet werden. Dieses Suffix hat sich aus einem Wort mit der Bedeutung „Tag“ entwickelt. Die Wortbildung mit dem Suffix *-čĭ* ist im Mordwinischen äusserst häufig. Dies wird auch dadurch bestätigt, dass *-čĭ* auch vielen Wörtern russischen Ursprungs angefügt werden kann. Als Grundwort einer solchen Bildung kann die Wurzel von Wörtern beinahe aller Wortarten dienen. Im Mordwinischen können auch unabgeleitete Substantive eine abstrakte Bedeutung tragen. Zur Bildung abstrakter Substantive können auch andere Suffixe dienen. Solche sind die deverbale Suffixe *-mol-ma*, *-ks*, *-vks* und *-vt* sowie die denominalen Suffixe *-ks*, *-lks* und *-lma-lmo*.

Das Morphem *čĭ* kann auch in Wortzusammensetzungen auftreten. In solchen Fällen behält das Suffix im allgemeinen die Bedeutung „Tag“ bei.